

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 145 2024

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda H. Rugg

Berlin: Stefanie von Schnurbein

Göteborg: Åsa Arping

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Torbjörn Forslid

München: Joachim Schiedermaier

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anna Albrektson, Thomas Götselius

Tartu: Daniel Sävborg

Umeå: Maria Jönsson

Uppsala: Torsten Pettersson

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Ingeborg Löfgren (uppsatser) och Tim Berndtsson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Artiklarna i nästa årgång av *Samlaren* kommer att publiceras löpande online, allt eftersom de accepteras. De artiklar som publiceras före december 2025 kommer att ingå i *Samlaren* 2025. Sista inlämningsdag för recensioner är 1 september 2025. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–44–5

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2025

reportern framför allt känns som skriven för journalistutbildningen och det journalistiska skråret. Aare kan onekligen det här ämnet och har varit inne på liknande teorier, texter och analyser i så väl avhandlingen som den tidigare kursboken och konstaterar också själv i inledningen att hon med *Den engagerade reportern* ”strävar efter en syntes mellan teori och yrkespraktik” (s. 8). Detta lyckas men givet hennes dubbla disciplinära hemvist hade det varit spännande med mer samverkan och dialog ämnena mellan.

Analyserna är som sagt välskrivna och teorin initerad. Att fördjupa sig i ett antal reportrar och deras texter, i flera fall samma som Aare också skrivit om i avhandlingen men då mer övergripande, och som här i stället får träda fram och närstuderas och historiseras är givande. Aare är generös med citat och exempel och reportagen får en uppmärksamhet som de verkligen förtjänar. Flera av de reportrar som Aare lyfter fram, som Guillou, Zaremba och Söderberg, har inte tidigare fått särskilt mycket eller alls vetenskaplig uppmärksamhet för sina reportage. Ett viktigt bidrag är det historiska perspektivet och en av de mest intressanta iakttagelserna är hur lite reportaget förändras genom historien. De stilistiska och retoriska knep som det tidiga 1900-talets skribenter använder, visar Aare också vara verksamma hundra år senare. Det som förändrats är i stället de rådande värderingarna i det narrativa engagemang som förmedlas.

De sex analyskapitlen följs sedan av en summerande och reflekterande avslutning. Eftersom den huvudsakligen är det förstnämnda blir det en något mager slutdiskussion. Här hade jag gärna sett att perspektivet lyfts ytterligare och att Aare återkom till frågan om vad som utmärker det där stora sociala reportaget som alla analyserade texter ska utgöra exempel på. Men kanske vill Aare inte heller att ämnet, ens efter denna ytterligare monografi om reportagets berättarteknik, ännu ska vara helt uttömt.

Lina Samuelsson

Pär-Yngve Andersson, *Flyktighet som bevarar. Studier i Lars Englunds lyrik*. Ellerströms. Malmö 2023.

Flyktighet som bevarar är ett nätt verk om journalisten, folkhögskolläraren och poeten Lars Englund (1917–1959) som fogar sig lätt till Pär-Yngve Anderssons tidigare studier. Han har länge intresse-

rat sig för författare från mitten av 1900-talet som har intagit en mer eller mindre undanskymd plats i litteraturhistorien, så som Sven Rosendahl och Tage Aurell. Englund debuterade 1941 med diktsamlingen *Säg du* och gav ut ytterligare tre diktsamlingar (*Stark dagg*, 1943; *Hand, fågel*, 1946; *Svala*, 1950) innan han omkom i en bilolycka 42 år gammal. Den sista diktsamlingen *Rå. Fragment av en kärleksmyt* utkom postumt 1961. Vid sidan av diktsamlingarna gav han även ut antologier med naturlyrik, kortdiktter och klassisk japansk lyrik. Hans lyrik består av impressionistiska och centrallyriska natur- och kärleksskildringar med romantiska tonfall och modernistiska grepp.

Andersson inleder sin studie med att slå fast att Lars Englund var en av sin samtid välkänd poet, men att detta erkännande inte speglas i de litteraturhistoriska översiktsverken. Syftet för Andersson blir därför att påminna om Englunds författarskap ”för att i någon mån bidra till att hans nyanserade ordkonst inte glöms bort” (s. 8). Efter ett orienterande inledningskapitel följer fyra tematiskt uppbyggda analyskapitel och en kortfattad avslutning.

Inledningskapitlet ägnas åt att placera in Englunds författarskap i ett litteraturhistoriskt sammanhang. Mot bakgrund av 40-talisten och det efterföljande decenniets många olikartade försök att plocka upp manteln efter det föregående betraktar Andersson Englund som en poet som överbryggar 1940-talets och 1950-talets strömningar. Utan att helt passa in i någon av dem förenas element från båda decennierna i hans diktning, den modernistiska verstekniken från 40-talisterna och den romantiska läggningen från 1950-talets nyromantik.

Inledningskapitlet innehåller också en beskrivning av Englunds egen diktsyn utifrån olika tidskriftsartiklar, vilket leder över till en kort positionering av termerna *centrallyrik* och *kortdikt* med utgångspunkt i Jonathans Cullers teorier. Här dyker ytterligare en avsiktsförklaring upp: ”Den här studien vill försöka analysera hans sätt att gestalta, både tematiskt och formmässigt.” (s. 18)

Vidare försöker Andersson i inledningskapitlet svara på frågan i vilken utsträckning Englund var modernist genom att diskutera modernismbegreppet. ”I stort kan frågan alltså kokas ner till att handla om huruvida man kan kallas modernist bara genom att använda de möjligheter nya stilgrepp ger när det gäller att gestalta, utan att man därför helhjärtat behöver ansluta sig till ett bredare program för konst och liv.” (s. 23) Han tar upp Peter Lutherssons kritik mot en alltför estetiserande förståelse av

modernismbegreppet. Själv menar Andersson att modernismbegreppet är för spretigt för att använda på författare som inte på ett uppénbart sätt tillhör någon -ism, men att en möjlig utväg är att identifiera modernistiska drag att väga in i en helhetsbedömning. Frågan blir därefter vilka drag som kan anses vara modernistiska. Han lutar sig mot Astradur Eysteinnsson, Bernt Olsson, Richard Sheppard, Sara Danius och Torsten Pettersson som på olika sätt har beskrivit modernismen som modernitetens eller språkets kris och som en följd av en radikal förändring av människans perception. En fråga som Andersson ställer sig är ”om inte en författare skulle kunna kombinera de nya språkliga landvinningarna med exempelvis en religiös tro eller ett liv på landsbygden långt från tongivande litterära koterier, och ändå kallas modernist.” (s. 26) De drag som Andersson tar med sig från diskussionen som tecken på modernistisk inbländning är en språklig och formmässig medvetenhet som framför allt yttar sig i typografin och i ”diktens musikalitet” (s. 27) genom rytm och särskilt ljud.

Det orienterande kapitlet avslutas med en genomgång av olika föregångare och inspirationskällor, främst modernistiska, alltifrån Vilhelm Ekelund, de finlandssvenska modernisterna och Harry Martinson till kinesisk och japansk lyrik. Men Andersson tillägger också, utan att närmare utveckla resonemanget: ”Att den romantiska traditionen rent generellt är av betydelse för honom kan man ana genom hans motivval och antydda tematik” (30) Genomgången tjänar också som ett panorama över karaktären hos Englunds dikter: genom de japanska och kinesiska diktartiditionerna framträder ”[k]ortheten, pregnansen, vemodet och naturbilderna där vita blommor ofta förekommer” (s. 32). Från Ekelund hämtas motiv som ljus, hav och morgon, stillhet och tystnad och från Gunnar Björling texten som ”vidgas och tycks öppna mot något gränslöst” (s. 36), liksom den i Englunds diktning återkommande triaden naturen–kärleken–döden och motiven med avstånd, strand, ljus, tystnad och fåglar. Här betonas Andersson också likheten mellan Björlings och Englunds sätt att typografiskt ordna dikterna, liksom att låta naturen utgöra en klangbotten med existentiella övertoner. Andersson lyfter också fram Rabbe Enckell som en inspirationskälla genom ”kärleksdiktning, naturimpressioner och viss kristen tematik”. (s. 40) Med utgångspunkt i Englunds egna utsagor dras också paralleller till Ivar Conradson och Gustaf Otto Adelborg, innan avsnittet stannar vid Harry

Martinson, men här betonas främst skillnaden mellan de båda naturlyrikerna.

Sist i inledningskapitlet motiverar Andersson dispositionen och diskuterar den tolkande när läsningen som metod. Andersson motiverar studiens tematiska upplägg framför en kronologisk analys av varje diktsamling för sig mot bakgrund av den starka kontinuiteten som han menar präglar Englunds poesi. Samtidigt medger Andersson att också den tematiska indelningen är problematisk eftersom överlappningarna är så många. Vad gäller diktolkning är Andersson mån om att inte låta kommentatorns konstateranden låsa fast dikternas mångtydighet: ”Att bevara dikternas potentiella betydelser utan att på ett reducerande sätt slå fast en tolkning är min intention.” (s. 44)

I det första analyskapitlet, ”Morgonljuset och det obegränsade”, är huvudlinjen att beskriva hur de huvudsakligen realistiska naturimpressionerna – med återkommande motiv såsom uppvaknande och morgonljus över en havsvy – öppnar för en möjlig transcendens genom de fysiska avstånd som skildras. Men denna transcendentala potential framträder utan att ”de inre tillstånden helt tar över på naturgestaltningens bekostnad.” (s. 57) Uppvaknandet, havet, ljuset är alltid bara just det i Englunds dikter, men de antyder och pekar ut en riktning mot något större. I det följande kapitlet ”Kärlekstemat och dess variationer” uppmärksammar Englund det kvinnliga ”du” som återkommer i många av dikterna, men också naturskildringarna som stundvis personifieras i en kvinnlig gestalt. Här gräver Andersson också fram de tunna mytologiska skikt som har lämnat spår i de realistiska dikterna. Genom kärleksdiktningens ögonblickliga närhet och tväsamhet löper dock på många ställen hotet om oändlighetens avstånd och ensamhet – och tvivlet om religionens eller kärlekens förmåga att avvärja det. Det tredje kapitlet, ”Kvällstämmingar, nyanser” speglar det första. Återigen är det de konkreta naturbilderna med sina antydningar om något utöver sig själva som fokuseras, men här är det kvällsmotivet som står i centrum med stråk mot intet, mörkret, tystnaden och stillheten. I det sista analyskapitlet ”Språket som vill lära känna tystanden” koncentreras diskussionen kring språkets otillräcklighet och tystnadens potential, liksom dödstematiken som har pekats ut som aningar i de övriga kapitlen. Andersson avslutar verket med tre sammanfattande dikanalyser som tar fasta på väntan inför en förvandlad verklighet och solidariteten med de svaga, dikternas dubbla perspektiv och den flyktiga evigheten.

Andersson lyckas, med många dikter citerade i sin helhet och med varsamma närläsningar av dem, att ge en bred bild av Englunds författarskap, och att lyfta upp ett konstnärligt framstående författarskap som riskerar att sjunka till glömskans botten är alltid lovvärt. I så måtto har det primära syftet med studien infriats. Emellertid skulle jag vilja invända mot syftet som sådant: rent vetenskapligt kan en påminnelse om ett författarskap inte vara ett ändamål i sig. Av vetenskapligt intresse hade det varit att med utgångspunkt i exemplet Englund försöka förstå och förklara kanoniseringsprocesserna, till exempel: Varför avtynade Englunds konsekvrering? Försöket att visa på Englunds aktualitet låter dessutom lite ängsligt: "I en tid med högt uppdrivet tempo i samhället och med stora behov av miljö- och livsstilsförändringar, borde Englunds kortdikter ha möjlighet att nå nya läsare. Inte minst skulle de kunna appellera till sensibla och sökande människor med känsla för stillheten i naturen." (s. 9)

Även om det generösa urvalet av dikter som analyseras är tacksamt påverkar den stora mängden till slut helheten. Det överväldigande intrycket av vildvuxen skog skymmer till slut sikten för de enskilda träden. De olika analyskapitlen glider på så sätt ofta in i varandra, och den ena diktanalysen går över i den andra associativt snarare än i en tydlig riktning framåt. Andersson betonar själv hur vanskligt det är att renodla de olika temana som uppträder (s. 44). Det går inte att tala om kärleksdikningen utan att ta hänsyn till naturgestaltningen, och vice versa. Kontinuiteten i Englunds diktning skapar alltså problem för det tematiska upplägg som valts. Dessa överglidningar till trots motiverar Andersson ändå upplägget med hänvisning just till kontinuiteten: en kronologisk ordning skulle ändå inte kunna visa på någon direkt utveckling i författarskapet (s. 44). Förvisso skulle jag vilja hävda att denna kontinuitet är ett fynd i sig, men som tydligt kan beläggas först i ett kronologiskt upplägg.

Svårigheten att överblicka studien beror alltså till vis del på kontinuiteten i materialet, men det beror också på att Andersson gör det onödigt svårt att orientera sig bland Englunds verk. Mycket skulle dock vara avhjälpt om Andersson i det föreliggande upplägget kostade på sig fler kronologiska orienteringsmärken. I presentationen av Englunds biografi skriver Andersson: "Englund debuterade i bokform 1941 med diktsamlingen *Säg du*. [...] Ytterligare fyra diktsamlingar skulle följa, liksom en urvalsvolym med egna naturdikter." (s. 8) För att få en överblick över de olika diktsamlingarna

och deras publiceringsår är man tvungen att leta i litteraturförteckningen, och i analyskapitlet är man ofta hänvisad till slutnoterna för att få reda på vad den analyserade dikten har för titel och var den återfinns. Inte sällan sker övergången från en analyserad dikt till en annan utan att titeln anges: "Må-sarna, horisontens linje och tystnad återkommer i en annan efterlämnad dikt." (s. 47) Och ibland nämns bara diktsamlingen: "Så är fallet i följande dikt ur *Rå*." (s. 98) I det här fallet blir det extra problematiskt eftersom Andersson utvecklar ett resonemang kring frågetecknet i dikt titeln "Möte med en vind?" som alltså inte nämns i analysen.

Dessa invändningar skall dock inte förminska den gärning som Andersson i stort åstadkommer med sin studie. Det finns, som nämndes ovan, ytterligare ett syfte som dyker upp längre fram i inledningskapitlet och som handlar om att analysera gestaltningen i författarskapet och att förstå förhållandet mellan teman och form. I detta syfte står Andersson på fastare mark. Närläsningarna är noggranna, i huvudsak övertygande och välavvägda, och värnandet om dikternas potentiella betydelse lyser igenom. Utan att förhäva sig mot dikterna lyckas Andersson ändå avvinna många belysande och fördjupande betydelseskikt. Jag vet inte någon svensk litteraturvetare som på samma träffsäkra sätt kan få den typografiska utformningen att bli så talande. Andersson visar gång på gång hur olika interpunktionstecken och radbrytningar bidrar till förståelsen av hur dikternas teman gestaltas. Med anledning av dikten "Sommarens vackraste" (*Svala*, s. 55) och versen "I gryningen. Faller skotten." visar Andersson hur "[f]rasen avbryts – som av skott." (s. 61) Likadant är det med språkljuden, vars betydelsepotential Andersson avtäckar utan att pressa resonemangen för långt. Dikten "Över djupen" (*Svala*, s. 43) kommenterar han: "Man kan särskilt notera de många ö- och u-asonanserna. Båda upplevs som mörka vokaler, och tillsammans med uppreppningarna av 'mörker' och den vaggande rytmen är de väl avpassade för att gestalta sömn. Dikten slutar mer metriskt varierat, men vid uppvaknandet är de ljusa i-ljuden påfallande." (s. 48) *Flyktighet som bevarar* är en initierad och värdefull introduktion till Lars Englunds ordkonst med många exempel på förebildlig dikttolkning. Om ansatsen kommer att ge Englund en mer framträdande och bestående plats i de litteraturhistoriska översiktsverken återstår att se.